

A TRANSZ-ATLANTI KAPCSOLAT ÉS A VÉDELMI KIADÁSOK

Tüttő Szabolcs

A kétpólusú világ megszűnését követő világméretű politikai, társadalmi és gazdasági változások következtében maga a transz-atlanti kapcsolat is mélyreható változáson ment át. Ennek legfőbb oka az, hogy az addig egyértelműen politikai-katonai meghatározottságú, és e szemléletnek gyakran a gazdaságot is alárendelő államok ellenségképük hirtelen megszűnésével szembesültek. A hidegháború két szemben álló tömbje által biztosított erős világpolitikai egyensúly szinte átmenet nélkül borult fel, majd a nemzetközi rendszer rá következő átalakulása a „győzteseket” is nehézségek elé állította. A hirtelen kialakult elsősorban biztonságpolitikai „vákuum” nemcsak a megszűnt Varsói Szerződés államaiban megkezdődő, nem mindig zökkenőmentesen zajló átalakulási folyamatot (pl. a volt Jugoszlávia felbomlása) jelentette, hanem ennek már csak földrajzi kiterjedéséből, illetve még mindig létező katonai potenciáljából adódóan új szemléltet kívánt meg az USA vezette NATO-tól. E szemléletváltás értelemszerűen a gazdasági, így a védelemgazdasági komponensre is kiterjedt.

A transz-atlanti kapcsolat legfőbb intézménye új feladatokkal találta szemben magát. Az ellenségkép megszűnése miatt a „viszonyítási” ponttól megfosztott atlanti szövetség elsőként a saját jövőbeli szerepével kapcsolatos, az Atlanti-óceánon átívelő vita kellős közepén találta magát. A helyzet felszínre hozta a szövetségen belül mindig is jelen volt érdekellentéteket. Ezek egy része a tagok igencsak eltérő katonai ráfordításaira is kiterjedt, amit egyes vélemények elkötelezettségük fokmérőjeként aposztrofáltak. Nem véletlenül fogalmazott Josef Joffe, a nemzetközileg elismert német újságíró és külpolitikai szakértő a nyolcvanas években úgy, hogy „az észak-atlanti szövetség története válságainak története” [1].

A tét a NATO további sorsa, céljainak, kapacitásának, képességeinek meghatározása és nem utolsósorban ezek finanszírozhatóságának feltételei voltak egy teljesen új világpolitikai miliőben, ami nem késlekedett kihívásokat produkálni. A Szovjetunió szétesése és az Európából történt szovjet csapatkivonások hatására a NATO is haderőcsökkentésbe kezdett, ami hozzájárulhatott talán az öbölháború „befejezetlenül” hagyásához is. A hidegháborús képességek célszerűtlenné válása olyan mértékű haderőcsökkentést tett, aminek gazdasági hatása nem volt figyelmen kívül hagyható. A későbbi balkáni szerepvállalás jelezte a szövetség szerepvállalásában megindult változást, ami a NATO funkciójának - az új típusú kihívásoknak megfelelni tudó - kibővüléséhez, valamint a szervezet növekedéséhez vezetett [2].

Megindult továbbá a szövetség belső struktúrájának újrarendezése, ami magában foglalta az egykori Varsói Szerződés néhány országának a katonai együttműködésbe való bevonását. Ez 1999-ben a NATO három volt szocialista országgal (Magyarország, Csehország, Lengyelország) való bővülését, majd későbbi új tagok csatlakozását eredményezte. Szintén az új körülményekhez való

[1] Szőnyi István - A NATO reformja: viták, válságok, egyezkedés, Külpolitika, 1998/4. sz. 9-15 p.

[2] Kulcsár Kálmán - A világrendszer változása és a NATO, Európai Szemle, 1999 (X. évf.) 4. sz., 95-102 p.

alkalmazkodás bizonyítékának számít a koszovói beavatkozás, ami egyelőre a NATO legnagyobb sikerként könyvelhető el [³].

A transz-atlanti viszony jelentős változását hozta, hogy az Egyesült Államok a 2001. szeptember 11-én történt terrortámadásokat követően nagymértékben átgondolta nemzetbiztonsági stratégiáját, majd néhány hónappal később katonai támadást indított az általa elsődleges felelősnek tartott, és Afganisztánban uralkodó Tálib rezsim ellen. További nemzetközi felháborodást eredményezett, amikor az USA 2003 áprilisában - ENSZ felhatalmazás nélkül és a széles tiltakozás ellenére - lerohanta az általa tömegpusztító fegyverek birtoklásával és a szeptember 11-i terrorakciók elkövetőinek támogatásával vádolt Irakot.

1. AZ EURO-ATLANTI VISZONY GAZDASÁGI VETÜLETEI ÉS A HADIIPAR

A transz-atlanti kapcsolatrendszer gazdasági vetületének megismeréséhez elengedhetetlen annak tényezői által a paradigmaváltást követően eszközölt katonai ráfordítások alakulásának megismerése. Ezt az időszakot célszerű elsősorban az amerikai és európai fél gazdasági ráfordításai oldaláról megközelíteni, mivel így a jelen megértéséhez hasznos adalékokhoz juthatunk. Az Amerikai Egyesült Államok védelmi kiadásai 1996-ban 271,41 milliárd US dollárt tettek ki, míg európai szövetségesei összesen 186,82 milliárd dollárt fordítottak ilyen célra, ami az előbbinek 68,8%-a. (1. sz. melléklet) Az USA katonai költségvetésének csökkenése a 80-as évekhez képest 25%-os volt, ugyanez a mutató az európai oldalon 20% [⁴]. Az adatok és a szóban forgó időszak eseményeinek vizsgálata alapján egyértelműen levonható a következtetés, mely szerint az USA a katonai ráfordítások Európához viszonyított nagyobb arányú csökkentése mellett is jelentős fölényrel rendelkezett a 90-es évek közepén.

A kiadások európai szövetségesei közötti megoszlása szerint a három nagy európai ország, Nagy-Britannia, Franciaország és Németország összevont védelmi kiadásai 1996-ban 120 milliárd dollárt tettek ki, aktív katonai erejük létszáma pedig 1 millió fő volt. Hollandia, Belgium, Dánia és Norvégia katonai összkiadásai 20 milliárd dollárt jelentettek, haderejük összesen 180.000 fő. Az európai középhatalomnak számító Olaszország ugyanabban az évben 23 milliárd dollárt költött védelmére, hadserege pedig 330.000 főt számlált [⁵]. A felsorolt nyolc ország haderőre fordított kiadásai 55%-át képezik az amerikaiaknak, ami egyértelmű aránytalanságot jelöl.

Amerikai szakértők szerint [⁶] a fenti lehetőségek birtokában Európa már akkor képes lett volna egy, az amerikai haderőnek méltó európai partnerét képző sereg kialakítására. Az európai haderő fizikai megvalósulása ennek ellenére rendkívül vontatottan alakult. Ennek elsődleges okát a kelet-nyugati szembenállás megszűnését követően az Európában végbemenő változások által a térségre rótt

[³] Kulcsár Kálmán - A világrendszer változása és a NATO, Európai Szemle, 1999 (X. évf.) 4. sz., 95-102 p.

[⁴] Csabai György - A biztonság alapvető problémái az ezredfordulón, Biztonságpolitika, 1998 (VIII. évf.) 3. sz., 13-22 p.

[⁵] Csabai György - A biztonság alapvető problémái az ezredfordulón, Biztonságpolitika, 1998 (VIII. évf.) 3. sz., 13-22 p.

[⁶] Ted Galen Carpenter - The future of NATO (A NATO jövője), FRANK CASS, London, 1995, 125-143 p.

politikai és anyagi terhek jelentették. A német újraegyesítés, az EU bővítés, illetve az Európához tartozó vagy annak közvetlen szomszédságában lévő volt szocialista országokban zajló átmenetek és a változó világ gazdasági környezetéhez való alkalmazkodás egyaránt nagy energiákat kötöttek le az EU részéről.

Ez idő alatt a transz-atlanti kapcsolatban addig is vezető szerepet játszó, és haderejével egyeduralgoddá vált Egyesült Államoknak elsősorban védelmi gazdaságát és hadiiparát kellett átalakítania. A hidegháborút követően az ellenfél nélkül maradt, jelentős fegyverkészletekkel rendelkező Egyesült Államok tisztában volt a hadi ráfordítások radikális csökkentésének szükségszerűségével. Az amerikai hadiipar konszolidációja szintén sikeresebb volt az európainál. Az USA 1990-től 2000-ig 60%-kal csökkentette a katonai kutatás, fejlesztés és beszerzés költségeit, mely drasztikus racionalizálást követően is az EU-hoz képest a dupláját fordította haditechnikára [7]. Az óriási aránybeli különbséget látva arra gondolhatnánk, hogy a földrajzi elhelyezkedéséből adódóan több gonddal küzdő Európa továbbra is megmaradt az amerikai „védőernyő” alatt. Nem így történt.

Az európai politikusok az új piacokhoz való hozzáférés lehetőségét jelentő világ gazdasági rend kibontakozását látva, az EU versenyképességének megőrzése és fokozása érdekében, joggal törekedtek az európai politikai egység erősítésére és független katonai képesség kialakítására. Ennek mozgatórugója - a Monetáris Unió gondolatához hasonlóan - az a határozott, ám a realitásokkal kevésbé törődő európai szándék, mely szerint az egyesített Európának gazdasági és politikai önállóságán túl saját katonai infrastruktúrával kell rendelkezni [8]. A cél pedig nem más, mint hogy az EU független és egyenrangú partnere legyen az Egyesült Államoknak. Az elhatározás része továbbá, hogy az EU amerikai közreműködés és támogatás nélkül legyen képes katonai műveleteket végrehajtani. Az európai „túlvállalás” legjellemzőbb példája az önálló európai haderő rendkívül vontatott felállítása.

Az érthető alapokra helyezkedő, saját hadiipar fenntartására vonatkozó európai eltökéltség problematikája is többoldalú. Az „európai út” két egymást erősítő politikai és egyidejűleg biztonságpolitikai kockázatot jelentő tényre mutat rá: 1. az európai védelmi képesség megteremtésére irányuló törekvés egyértelműen aláaknázza a NATO európai, de akár az óceán túloldalán meglévő politikai támogatottságát; 2. a törekvés az Egyesült Államokban erősítheti az elszigetelődést támogató erőket, ami kikezdheti a transz-atlanti szövetség alapjául szolgáló politikai konszenzust [9].

Tény továbbá, hogy Európa egy olyan - a transz-atlanti együttműködés elvi alapjait megkérdőjelező - párhuzamos hadiipari kapacitást működtet, ami az amerikaiaknál nagyobb ráfordításokkal az ott gyártottaknál gyengébb minőségű felszereléseket állít elő. Ennek ismeretében e termékek világpiaci értékesíthetősége máris megkérdőjelezhető. Az európai hadiipar viszonylagos elmaradottságának eredete a hidegháborús időszakra nyúlik vissza, amikor az USA úgy adott el

[7] John Deutsch/Arnold Kanter/Brent Scowcroft - Az Atlanti Szövetség alapjai, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 2. sz., 23-35 p.

[8] John Deutsch/Arnold Kanter/Brent Scowcroft - Az Atlanti Szövetség alapjai, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 2. sz., 23-35 p.

[9] John Deutsch/Arnold Kanter/Brent Scowcroft - Az Atlanti Szövetség alapjai, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 2. sz., 23-35 p.

haditechnikát európai partnereinek, hogy sem a technológiát, sem a megrendeléseket nem osztotta meg velük.

2. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK HEGEMÓNIAJA ÉS A VILÁGGAZDASÁG

A transz-atlanti kapcsolat fent megismert történetéből kitűnik, hogy az Egyesült Államok a hidegháborút követően a nemzetközi rendszer egyeduralkodó szereplőjévé vált, ami napjainkra - a jelenlegi amerikai kormányzat beállítódásának köszönhetően - egyoldalú, már-már önkényes világpolitikai döntéseket eredményez. Amerika hegemoniára való tudatos törekvése háttérben az állt, hogy mivel a korábbi „ellensúly”, a Szovjetunió megszűnésekor nagyhatalmi pozíciójával egyedül maradt a világpolitikai porondon, a már meglévő befolyás felhasználásával könnyen átültetheti hatalmát az új világrend korszakába. Ennek sikeréhez Európa egységes fellépésre, így hathatós „ellensúly” képzésére való alkalmatlansága jelentős mértékben hozzájárult. Az USA vezető szerepének lényege abban áll, hogy a belátható jövőben aligha lesz (még a kialakulóban lévő új hatalmi pólusok rohamos fejlődése ellenére sem) olyan hatalmi tényező, amelyik az Egyesült Államokhoz hasonló mértékben ki tudja terjeszteni globális befolyását. A hidegháborús arzenál hagyatéka ebben az értelemben komoly hatalmi előnyt jelent az USA számára az új világrendben.

Egy érdemi ellenpólus megjelenésének legfőbb akadálya maga a jelenlegi helyzet, amelyben az USA világméretű jelenléte az esetleges „kihívók” politikai és gazdasági jövőjét is meghatározza. Amerika csúcstechnológiájú, méreteit tekintve egyedülálló katonai potenciálja, világszerte meglévő katonai jelenléte, a geostratégiai szempontból legjelentősebb térségekben (Európa, csendes-óceáni térség) tapasztalható dominanciája, valamint robusztus gazdasága és a nemzetközi pénzügyi rendszerben betöltött vezető szerepe jelölhetők meg a hegemonia legfőbb pilléreiként [10].

A hegemonia gazdasági alapjait amerikai részről az az elgondolás adja, amely szerint az USA egyeduralkodó szerepe a gazdasági értelemben vett kölcsönös függőség hosszú távú létezésének kérdése. A gazdasági interdependencia előfeltétele - amerikai vélemény szerint - a geopolitikai stabilitás, ami az Egyesült Államok világméretű biztonságpolitikai szerepvállalásának köszönhető. A mindenkor amerikai kormányok bel- és külpolitikájukat, természetesen, e logika mentén alakítják.

A bel- és külpolitikát szoros összefüggése állapítható meg azon elv alkalmazása esetében, aminek értelmében a külkapcsolatok nagyban befolyásolják a hazai foglalkoztatás helyzetét. Ezt a logikát követve megállapítható, hogy az amerikai gazdaság gyengülése a geopolitikai stabilitás növelésével enyhíthető. Tovább gondolva az elméletet a piacgazdaság modelljének világban való terjesztése növeli az amerikai kivitelt, azon keresztül pedig a foglalkoztatást. Nem véletlen tehát, hogy az USA szerte a világban a demokratikus piacgazdaság modelljének meghonosítását támogatja. Teszi mindezt úgy, hogy a saját hatalmát esetlegesen a jövőben megingatni képes fejlett és iparosodott nemzeteket hátráltatja nagyobb

[10] Ted Galen Carpenter - The future of NATO (A NATO jövője), FRANK CASS, London, 1995, 82-104 p.

világpolitikai szerephez való jutásukban [11]. Ez arra enged következtetni, hogy az USA nem nézi jó szemmel azon államok törekvéseit, akik maguk kísérlék meg biztonságuk szavatolását, hiszen ez által nemzetközi súlyuk az ő rovására növekedne. Világos tehát, hogy az Egyesült Államok nem érdekelt még egy olyan, tőle független világpolitikai szereplő megerősödésében sem, amely igazán hatékonyan és perspektivikusan oldaná meg az európai kül- és biztonságpolitika nehézségeit.

Amennyiben a fenti, hegemoniára vonatkozó elméletet adaptáljuk az USA aktuális világméretű külpolitikai kampányára, a terrorizmus elleni háborúra, meglepődve tapasztaljuk ennek félreérthetetlen megnyilvánulását. Az Egyesült Államok - gazdasági válsága ideje alatt - az őt ért terrortámadásokat tette felelőssé gazdasági nehézségeiért, majd a világ biztonságára való hivatkozással, a „bűnösök” megbüntetésének ürügyével hadjáratot indított a nyugati értékrend (azaz demokrácia) terjesztése érdekében a világ nyersanyagokban leggazdagabb térségében, a Közel-Keleten. Mindezek fényében figyelemre méltó körülmény, bár meglátásom szerint nem teljesen egyértelmű bizonyíték, hogy terrorellenes háború megkezdése után két évvel, 2003-ban az amerikai gazdaság rekord mértékben gyarapodott, míg Európáé nehézségekkel küzdött [12].

Mindez arra utal, hogy az Amerikai Egyesült Államok világpolitikai szupremáciája, feltehetőleg, tovább nő. A feltevést alátámasztja a világpolitikában az USA-hoz mérhető, azt ellensúlyozni képes hatalmi tényező hiánya, valamint az esetlegesen kihívóként fellépni képes hatalmak eltérő irányú érdekei (pl. az EU kohéziós problémái, a bővítés nehézségei, Kína egyelőre gazdasági hatalmának befolyását növeli, ami talán a későbbiekben biztonságpolitikai szempontból is nagyobb szerephez juttatja). Az ebből eredő széthúzás szinte lehetetlenné teszi egy kiegyensúlyozó szerepet betöltő koalíció kialakulását. Ennek a transz-atlanti kapcsolatra gyakorolt hatása is könnyen előre jelezhető: a jelenlegi folyamatok még egyoldalasabbá tehetik a kapcsolatokat és a NATO-t, valamint az EU-n belüli megosztottságból adódóan - amihez ily módon az USA nagyban hozzájárul - tovább nehezítik az életképes biztonsági dimenzió kialakítását Európán belül.

3. AZ EURO-ATLANTI VISZONY ÉS AZ AKTUÁLIS GAZDASÁGI REALITÁSOK

Megállapításra került, hogy habár a biztonsági tényező egyre nagyobb jelentőséghez jut, a gazdaság által biztosított háttér nélkül egyetlen állam sem lenne képes hatékony külpolitika folytatására. Egy ország világpolitikai súlyának elemzésekor a nemzetközi szerepvállalás mértéke mellett elemi fontosságú a mindenkor gazdasági helyzet. A globalizáció olyan rendkívül bonyolult világméretű gazdasági összekapcsolódásokat eredményez, amelyben bármely tényező változása - fellendülés vagy visszaesés, esetlegesen stagnálás formájában - a rendszer egészében adott esetben hosszú távon érzékelhető. Minél nagyobb egy ország gazdasága, annak változásai annál inkább meghatározzák a vele kapcsolatban lévő gazdaságok tendenciáit. Tekintve, hogy az euro-atlanti viszony

[11] Ted Galen Carpenter - The future of NATO (A NATO jövője), FRANK CASS, London, 1995, 1-6 p.

[12] The world economy (A világgazdaság) - The Economist, 2003. november 22-28., 13. p.

tagjainak nagy része a gazdasági fejlettség magas fokán áll, az Atlanti-óceán két partján tapasztalható tendenciák nagymértékben befolyásolják a globális trendeket, valamint meghatározzák a szövetség tagjainak, elsősorban, a közös felelősségvállaláshoz, de egymáshoz való viszonyulását is. A vizsgált időszak fejleményei számos példát szolgáltatnak az amerikai és európai gazdasági érdekek súrlódására.

Ehhez kapcsolódva a legjelentősebb, hatását ténylegesen hosszú távon kifejtő esemény, hogy a Maastrichti Szerződés a Közös kül- és biztonságpolitikával egyidejűleg létrehozta a közös európai valuta gondolatát. A Gazdasági és Monetáris Unió (EMU) elsődleges céljaként 1999. elején tizenegy tagállamban bevezetett euró világméretű hatásával kapcsolatban számos találgatás látott napvilágot.

Az EMU-val összefüggésben leggyakrabban felmerült kérdés - aminek hátterében amerikai aggodalmak álltak - arra vonatkozott, hogy az euró képes lesz-e a dollárt ezen szerepében leváltva globális tartalékvalutává válni. Az évtizedek óta rivális nélküli amerikai dollár, ugyanis, sokáig a világ elsőszámú tartalékvalutájának számított, ami az USA számára hosszú távon biztosított kamatmentes hitelforrást. A gazdasági szakemberek körében általános meggyőződésnek számított, hogy az Egyesült Államoknak nem származik nagyobb gazdasági előnye abból, ha a világ valutatartalékainak jelentős százalékát saját valutája adja. E nézet szerint amennyiben a dollár tartalékvaluta szerepe csökken (ez értékcsökkentéssel valósítható meg), az ösztönző jellegű nyomás alá helyezi az amerikai gazdaságot, ami a folyó fizetésimérleg-hiány és a külkereskedelmi deficit lefaragásához vezethet [13].

A dollár napjainkban tapasztalható „mélyrepülése” a fenti elképzelést csak részben támasztja alá. Az amerikai nemzeti valuta 2001-től tartó euróhoz viszonyított nagyarányú gyengülése ellenére a dollár szakértői vélemények szerint még mindig túl erősnek számít, így tartalékvaluta szerepét továbbra is őrzi. A dollár szükségszerű gyengülése mind az USA, mind más országok számára előnyös, mivel csökkenti az amerikai gazdaság folyó-fizetésimérleg (jelenleg USA GDP-jének 5 %-a) és a költségvetés (a GDP 4.6 %-a) hiányát, aminek még mindig túl magas aránya a világgazdaság fejlődését is fenyegeti. A hiány csökkentése érdekében a közgazdászok véleménye szerint a dollárt tovább kell gyengíteni, ami az USA kereskedelmi partnereinek exportját visszavetve, viszont, az euróra ró komoly terhet [14]. Az erős euró miatt panaszok európai államok arra hivatkoznak, hogy a túlságosan gyenge dollárhoz viszonyítva megerősödött európai valuta lassítja az Unió gazdaságát, elsősorban az exportot befolyásolja hátrányosan. Az Unió gazdaságának kiegyensúlyozása pl. a belső keresletet fokozó kamatcsökkentéssel oldható meg. Hozzá kell tenni, hogy az euró más valutákhoz képest jelenleg a legjobb formáját hozza [15].

A világgazdaság állapotára vonatkozó mutatók szerint nincs ok aggodalomra. A 2001. évvel kezdődő válságából kilábaló amerikai gazdaság 7.2 %-os, az európai 1.6 %-os, a világgazdaság pedig, átlagban 5 %-os növekedést produkált 2003-ban.

[13] Dunay Pál - Transz-atlanti kapcsolatok az euró és a közös európai biztonságpolitika korában, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 4. sz., 19-38 p.

[14] Let he dollar drop (Hagyjátok esni a dollárt) - The Economist, 2004. február 07-13., 11. p.

[15] Let he dollar drop (Hagyjátok esni a dollárt) - The Economist, 2004. február 07-13., 11. p.

Az USA teljesítménye azért tér el jelentősen az euró övezetétől, mert e két gazdaság életciklusa különbözik [¹⁶].

Ennek lényege, hogy Amerika a II. világháború vége óta egyenletesen fejlődik, míg Európa gazdaságainak számos nehézséggel is szembesülnie kellett az elmúlt évtizedekben. Az európai gazdasági tendenciákat a legjelentősebb mértékben befolyásoló tényezők ezek közül a kelet-nyugati szembenállás befejeződését követően Közép- és Kelet-Közép-Európában végbement társadalmi és politikai átalakulás, ami magában foglalta többek között a mindmáig gazdasági hatását érzékeltető német újraegyesítést. Habár ezek az események akkor hatásukban sokszerűen érték a közép-kelet-európai térséget, a beindult folyamatok mára számos ország számára komoly eredményeket hoztak. Az elmúlt évtizedre vonatkozó világgazdasági elemzések azt bizonyítják, hogy a globális gazdaságban lejátszódó folyamatok az elmúlt két évtizedben - és ebben hatalmas szerephez jutottak a rohamosan fejlődő ázsiai országok - stabilitást eredményeztek [¹⁷].

A tényezőket a védelmi ráfordítások oldaláról szemlélve látható, hogy a különbségek ezen a területen szintén megjelennek. 2002-ben az Egyesült Államok közel 360 milliárd dollárt fordított katonai kiadásokra, amitől az EU az évi 176 milliárd dolláros védelmi költségvetése messze elmarad. Tekintve, hogy a NATO védelmi kiadásai az USA, Kanada (2002-ban valamivel több, mint 13 milliárd dollár) és az EU ráfordításait összesítik, az akkor még tizenkilenc tagú Szövetség védelmi kiadásainak közel felét az Egyesült Államok fedezte. Az előbbi számadat kérlelhetetlenül világít rá az immáron hosszú évek óta tapasztalható aránytalanságra az anyagi vállalások terén. Ugyanezeket a ráfordításokat a GDP százalékos arányában vizsgálva hasonló aránytalanság tárul elénk. A 2002. évben az USA 10.450 milliárd dolláros GDP-t produkált, az Unió 8.623 milliárd dollárnyit. Az egy főre jutó GDP Amerikában megközelítőleg 36.000 dollár, ez az EU-ban hozzávetőlegesen 22.750 dollár volt. Ebből kiindulva, valamint figyelembe véve, hogy a NATO GDP-arányos védelmi kiadásai 2002-ben átlagosan 2.7 %-ot tettek ki, az Egyesült Államok ugyanezen arányom belül kalkulált 3.4 %-os arányszáma messze meghaladja az európaiak 2 %-át [¹⁸].

Részletesebben elemezve az adatokat és a transz-atlanti viszonyon belül minden eddiginél hevesebb vitákat kiváltó terrorizmus elleni harc megkezdése óta a GDP-arányos védelmi kiadások érdemi emelkedéséről egyedül az Egyesült Államok esetében beszélhetünk. Az USA 2001-ben GDP-jének 3.1 %-át költötte védelemre, majd ez az érték 2002-ben 3.4 %-ra, 2003-ban 3.5 %-ra nőtt. (2., 3. sz. melléklet)

A két év alatti közel fél százalékpontos növekedés - tekintettel az amerikai GDP európaiat is meghaladó mértékére - a védelmi kiadások reálértékének jelentős növekedését jelenti. Összevetve ezt a jelzett három évben az európai NATO tagok GDP-jének arányában 2 %-on stagnáló értékre, jól látható, hogy az európai szövetségesek katonai költségvetéseik tervezésekor nem igazán törekedtek a ráfordítások területén megmutatkozó jelentékeny deficit csökkentésére. A

[¹⁶] The world economy (A világgazdaság) - The Economist, 2003. november 22-28., 13. p.

[¹⁷] A smoother ride for the world economy (Egy simább út a világgazdaságnak) - The Economist, 2004 március 20-26., 86. p.

[¹⁸] Defence expenditures of NATO countries, 1980-2003 (NATO tagok védelmi kiadásai, 1980-2003) – NATO official homepage, <http://www.nato.int/>, 2004. április 02., 22.05 h, 8 p.

számsorok alapján az európaiak egyike sem hajtott végre az USA-hoz hasonló ráfordítás-növelést az elmúlt két évben, sőt, többjük esetében (Németország, Görögország, Olaszország, Norvégia, Törökország, Nagy-Britannia) a védelmi kiadások - igaz, nem túl jelentős - visszafogása tapasztalható [¹⁹]. Ennek fényében előre jelezhető, hogy a NATO védelmi kiadásainak esetleges jövőbeli növelését főként az USA többlet ráfordításai fedezhetik, aminek velejárója az európai szövetségesek további súlyvesztése Amerikával szemben.

A fentieket olvasva arra a megállapításra jutunk, hogy az euro-atlanti viszony napjainkban továbbra is komoly aránytalanságotól terhes. Nyilvánvalóan a világgazdasági folyamatok lecsapódnak a nemzetközi rendszer szereplőinek védelmi ráfordításaiban, azonban a megismert aránypárok arra mutatnak rá, hogy az európai fél elmarad a tőle, már csak gazdasági jelentősége miatt is elvárt teljesítménytől. Ez alapján - a mind politikai, mind gazdasági értelemben egyensúlytalan transz-atlanti kapcsolatrendszer vonatkozásában - nem meglepő, hogy az Egyesült Államok a biztonság- és védelempolitika területén vindikálja magának a jogot az unilateralista külpolitika alkalmazására.

[¹⁹] Defence expenditures of NATO countries, 1980-2003 (NATO tagok védelmi kiadásai, 1980-2003) – NATO official homepage, <http://www.nato.int/>, 2004. április 02., 22.05 h, 8 p.

FORRÁSOK:

Könyv:

1. Czuczai Jenő/Ficzere Lajos - Európa A-tól Z-ig, ELTE, 1997, 311 p.
2. Demeter György - NATO kézikönyv, SVKI, Budapest 1999, 479 p.
3. Dr. Ronkovich József - Az európai védelmi képességek kialakításának koncepciója (ESDI), Új Honvédségi Szemle, XI. évf. 1. sz., 1999. november, 17-20. p.
4. Dunay Pál/Gazdag Ferenc - A helsinki folyamat: az első húsz év (tanulmányok és dokumentumok), SVKI, Budapest, 1995, 304 p.
5. Gazdag Ferenc - Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája, OSIRIS, Budapest 2000, 224 p.
6. Gazdag Ferenc - Biztonságpolitika, SVKH, Budapest, 2001, 392 p.
7. Gazdag Ferenc/Kovács Péter - Az Európa Tanács, SVKI, 1999, 216 p.
8. Hans Blix - Disarming Iraq: The search for weapons of mass destruction (Irak lefegyverzése: kutatás a tömegpusztító fegyverek után), PANTHEON BOOKS, New York 2004, 285 p.
9. Horváth Zoltán - Kézikönyv az Európai Unióról, Magyar Országgyűlés, 2002, 508 p.
10. Madari Ákos (szerk.) - Európa 2010. Gyakorlati kézikönyv az EU jelenéről és jövőjéről, Euro info Service, Budapest, 2001, 45. p.
11. Ronald D. Asmus - A NATO kapunyitása, ZRÍNYI KIADÓ, Budapest 2003, 464 p.
12. Samuel P. Huntington - The clash of civilizations and the remaking of world order (A civilizációk háborúja és a világrend átalakulása), TOUCHSTONE, New York, 1997, 367 p.
13. Simai Mihály/Gál Péter - Új trendek és stratégiák a világgazdaságban, AKADÉMIA KIADÓ, Budapest, 2000, 401 p.
14. Szemerkényi Réka - Az átalakuló NATO; Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, szerk.: Dunay Pál/Gazdag Ferenc/Tálas Péter, SVKI, Budapest, 1997, 35-48. p.
15. Szentés Tamás - Világgazdaságtan I., A világgazdaságtan elméleti és módszertani alapjai, AULA, Budapest, 1999, 948 p.
16. Ted Galen Carpenter - The future of NATO (A NATO jövője), FRANK CASS, London, 1995, 164 p.
17. Vincze Hajnalka - Az európai Unió válasza a szeptember 11-i eseményekre In: Válaszok a terrorizmusra avagy van-e út az afganisztáni „vadászattól” a fenntartható globalizációig, SVKH-CHARTAPRESS, 2002, Budapest, 293 p.

Folyóirat:

1. Csabai György - A biztonság alapvető problémái az ezredfordulón, Biztonságpolitika, 1998 (VIII. évf.) 3. sz., 13-22 p.
2. Dunay Pál - Transz-atlanti kapcsolatok az euró és a közös európai biztonságpolitika korában, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 4. sz., 19-38 p.
3. Iklódy Gábor - A koszovói konfliktus: egy új NATO tag tapasztalatai, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 1. sz., 81-102 p.
4. John Deutsch/Arnold Kanter/Brent Scowcroft - Az Atlanti Szövetség alapjai, Európai Szemle, 2000 (XI. évf.) 2. sz., 23-35 p.
5. Kulcsár Kálmán - A világrendszer változása és a NATO, Európai Szemle 1999 (X. évf.) 4. sz., 95-102 p.
6. Szőnyi István - A NATO reformja: viták, válságok, egyezkedés, Külpolitika, 1998/4. sz. 9-15 p.
7. Thomas Nowotny - Európának végre kezébe kellene ragadnia a kormányrudat, Európai Szemle, 2001 (XII. évf.) 3. sz., 17-35 p.

Hetilap:

1. After the Madrid bombings (A madridi robbantások után) - The Economist, 2004. március 20-26., 51-52 p.
2. Anti-missile defence (Rakétavédelem) - The Economist, 2003. december 06-12., 41-42 p.
3. A smoother ride for the world economy (Egy simább út a világgazdaságnak) - The Economist, 2004 március 20-26., 86. p.
4. Europe's candidate for president of America (Európa amerikai elnökjelöltje) - The Economist, 2004. március 06-12., 31. p.
5. European defence (Európai védelem) - The Economist, 2003. október 25-31., 13-14 p.
6. Let the dollar drop (Hagyjátok esni a dollárt) - The Economist, 2004. február 07-13., 11. p.
7. The European Union and NATO (Az Európai Unió és a NATO) - The Economist, 2003. szeptember 27-október 03., 29-30 p.
8. The Franco-German monster (A franko-germán szörny) - The Economist, 2003. október 25-31., 31. p.

9. The world economy (A világgazdaság) - The Economist, 2003. november 22-28., 13. p.

Egyéb kiadvány:

1. Francois Heisbourg beszéde a IV. Nemzetközi Biztonsági Fórumon - The impact of the European Union's security and defence policy (az Európai Unió biztonság- és védelempolitikájának hatása), Genova, 2000. november 15.
2. Dr. Tóth Péter - Az Amerikai Egyesült Államok európai katonai jelenléte és az IFOR-misszió, Védelmi Tanulmányok, SVKI, 1997, 24 p. (időszakos kiadvány)

Internet:

1. Defence expenditures of NATO countries, 1980-2003 (NATO tagok védelmi kiadásai, 1980-2003) - NATO official homepage, <http://www.nato.int/>, 2004. április 02., 22.05 h, 8 p.
2. Europe adopts common instruments to fight terrorism (Európa közös eszközök felhasználását fogadja el a terrorizmus leküzdése érdekében) - EuropaWorld, <http://www.europaworld.org/>, 2004. május 05., 21.07 h, 5 p.
3. Major milestones in European security (Az európai biztonság mérföldkövei) - US Department of Defence, <http://www.state.gov/>, 2004. január 28., 22.17 h, 3 p.
4. NATO enlargement (NATO bővítés) - NATO official homepage, <http://www.nato.int/>, 2004. március 22., 10.43 h, 1 p.
5. Seven new members to join NATO (Hét új tag csatlakozik a NATO-hoz) - NATO official homepage, <http://www.nato.int/>, 2004. április 03., 23.13 h, 2 p.
6. The new Bush Doctrine (Az új Bush doktrína) - Richard Falk, The Nation, 2002, <http://www.thenation.com/>, 2004. március 16., 21.03 h, 2 p.
7. Trans-atlantic and European Security relations: An history of ambiguous relationships (Transz-atlanti és európai biztonsági kapcsolatok: többértelmű kapcsolatok története) - M. Brandon Maggione, The University of California, Santa Barbara, 2003, <http://www.ucla.edu/>, 2004. február 10., 18.32, 14 p.7